

Neprofitno-volonterske organizacije v Sloveniji

1. UVOD: OPREDELITEV KONCEPTUALNEGA POLJA

Sistematično raziskovanje neprofitno-volonterskih organizacij se je pričelo v poznih 70-ih letih. Seveda so tradicionalne študije o humanitarnih organizacijah, socialnih servisih, socialni politiki itn. potekale že veliko pred tem. Raziskovanje neprofitno-volonterskih organizacij se je pričelo najprej v ekonomskih, nato pa še v politoloških in socioloških znanostih. Sčasoma je raziskovanje teh organizacij postalo eno od interdisciplinarnih področij v družbenih znanostih. Oblikovalo se je kar nekaj teoretičnih paradigem za interpretacijo vloge teh organizacij v družbi, pričelo se je njihovo empirično raziskovanje, v poznih 80-ih letih pa tudi mednarodno primerjalno raziskovanje. Vzrok za pričetek mednarodnih primerjalnih študij je potrebno iskati v velikih razlikah v strukturi, obsegu in vlogi teh organizacij v različnih socialnih, ekonomskih, političnih in kulturnih okoljih. Raziskave so pokazale, da imajo neprofitno-volonterske organizacije pomembno vlogo v večini zahodnih industrijskih družb, da tranzicijski procesi v postsocialističnih družbah odpirajo prostor za organizacijske alternative monistično organizirani socialni državi in da nevladne organizacije (NGO) igrajo pomembno vlogo tudi v razvoju dežel tretjega sveta. Raziskovanje je pokazalo, da so te organizacije obstajale in obstajajo dejansko v vseh družbah, tako v času kot v prostoru.

Znanstveno raziskovanje neprofitno-volonterskih organizacij se je pričelo v času, ko so politiki v večini zahodnih razvitih družb intenzivno iskali izhode iz krize držav blaginje. Odgovornost za preskrbo državljanov s kolektivnimi dobrinami in storitvami so poskušali prenesti z države na druge akterje. Tako leve kot desne politične sile so prepoznale v neprofitnih organizacijah priložnost za zmanjševanje odgovornosti države ter blažitev izrazito negativnih učinkov privatizacije. Seveda so pri tem pripisovale neprofitno-volonterskim organizacijam različne funkcije, cilje in naloge. Desne, liberalno-konservativne politične sile so poudarjale potrebo po redefiniranju klasičnih (represivnih) funkcij države ter zmanjševanju njenih socialnih funkcij z oživljanjem retrogradnega tipa solidarnosti v najožjih okoljih ter obnavljanjem liberalnega vzorca o večji odgovornosti (svobodi) posameznika za svojo blaginjo. Leve politične sile pa so videle v neprofitno-volonterskih organizacijah možnosti za zmanjševanje funkcijske in stroškovne neučinkovitosti javnih služb, izziv njihovi rutinizaciji, standardizaciji, specializaciji in birokratizaciji ter priložnost za večjo participacijo ljudi na vseh področjih družbenega življenja. Za prve naj bi

Raziskave so pokazale, da imajo neprofitno-volonterske organizacije pomembno vlogo v večini zahodnih industrijskih družb

nove organizacijske oblike pomenile zapolnitev (*substitut*) prostora, ki bi ga zapustila država, za druge pa komplementarno dopolnilo javnim (državnim) službam pri zagotavljanju blaginje za ljudi.

Pri poimenovanju organizacijskega univerzuma, ki je lociran med privatnim profitnim sektorjem na eni in javnim sek-

torjem na drugi strani, ne obstaja soglasje. Uporabljajo se različni termini: neprofitne organizacije/sektor, dobrodelne organizacije, volonterske organizacije, nevladne organizacije, neodvisne organizacije, iz davkov izvzete (*tax-exempt*) organizacije itn. Vsaka od teh poimenovanj izpostavi eno od karakteristik teh organizacij ter zanemari druge. "Neprofitnost" izpostavlja dejstvo, da cilj teh organizacij ni povečevanje profita njihovim ustanoviteljem; "dobrodelnost" izpostavlja podporo, ki jo te organizacije prejemajo od privatnih donatorjev; "prostovoljnost" izpostavlja način izvajanja dejavnosti; "neodvisnost" izpostavlja relativno avtonomno vlogo teh organizacij v odnosu do države itn.

Ameriški znanstveniki (A. Etzioni, T. Levitt, W. A. Nielsen) so intermediarni (posredovalni, posredniški) organizacijski prostor, ki je lociran med trgom in državo, poimenovali "tretji sektor" (Anheier, Siebel, 1993). Ta sektor vključuje vse organizacije, ki se zaradi tega ali onega razloga ne prilegajo v dihotomijo privatnega in javnega sektorja in ki niso ne profitno orientirana podjetja ne vladne agencije. Tretji sektor naj bi po A. Etzioniju predstavljal alternativo pomanjkljivostim, povezanim

z maksimizacijo profita na eni strani ter racionalizacijo in birokratizacijo na drugi strani, pri čemer naj bi kombiniral fleksibilnost in učinkovitost trga ter pravičnost in predvidljivost javnega sektorja (države). Izraz tretji sektor naj bi pokrila tako ameriški *nonprofit sector*, kot tudi angleški *non-statutory sector*, francoski *economie sociale* in nemški *gemeinnützige Organisationen*.

Organizacije, ki sestavljajo tretji sektor, proizvajajo dobrine in storitve v skupno dobro (javno korist). Ker se pojavljajo v nejasno razmejenem vmesnem prostoru med javnim in privatnim sektorjem, imajo ambivalentno vlogo ter predstavljajo polje inherentnih protislovij in hibridne organiziranosti.

V odnosu do organizacij, ki sestavljajo javni sektor, se neprofitno-volonterske organizacije pojavljajo tam, kjer javni sektor ni sposoben zadovoljiti vseh različnih potreb ljudi. Javni sektor pa ima prednost pred neprofitno-volonterskimi organizacijami tam, kjer ni dopustna selektivnost oziroma kjer je potrebno zagotoviti univerzalno zadovoljitev potreb. V odnosu do privatnih profitno orientiranih organizacij pa imajo neprofitno-volonterske organizacije prednost takrat, ko je finalni produkt težko definirati ali meriti, oziroma ko uporabniki nimajo dovolj informacij za evalvacijo kakovosti in s tem za izbor produktov (dobrin in storitev).

Neprofitno-volonterske organizacije karakterizira visoka stopnja fleksibilnosti in odzivnosti na potrebe ter večje kapacitete za inovacije in eksperimentalne akcije. Zaradi pluralnega sistema finansiranja je zanje značilna manjša državna kontrola in s tem manjše podrejanje birokratskim pravilom. To odpira možnost za različne, tudi bolj osebne in neposredne oblike dela z ljudmi. Zaradi visoke stopnje zaupanja ljudi imajo možnosti za angažiranje volonterjev ter pridobitev privatnih donacij, s čimer zmanjšujejo lastne stroške in stroške države. Karakterizira jih tudi visoka variabilnost organizacijskih oblik in s tem možnost za večjo izbiro pri uporabnikih.

* * *

Pomanjkljivosti neprofitno-volonterskih organizacij pa je L. M. Salamon (1990) opredelil kot: nezadostnost, partikularizem, amaterizem oziroma volonterizem in paternalizem. Posebej poudarja, da distribucija dobrin in storitev neprofitno-volonterskih organizacij lahko vodi v segmentacijo in diferenciacijo uporabnikov ter njihovo ločevanje po kulturnih, ideoloških, socialnih, rasnih ipd. karakteristikah. Neprofitno-volonterske organizacije

Tako leve kot desne politične sile so prepoznale v neprofitnih organizacijah priložnost za zmanjševanje odgovornosti države ter blažitev izrazito negativnih učinkov privatizacije.

pa karakterizira tudi mnogovrstnost in konfliktnost ciljev npr. med ohranjanjem avtonomije in neformalnosti na eni strani ter odvisnostjo od financerjev in potrebo po določeni stopnji formalne organiziranosti na drugi strani.

Kljub naštetim pomanjkljivostim pa analitiki soglašajo, da so neprofitno-volonterske organizacije neizogiben instrument pluralizacije, demokratizacije in svobode v postmodernih družbah.

2. POJMOVNE OPREDELITVE IN TIPOLOGIJA NEPROFITNIH ORGANIZACIJ

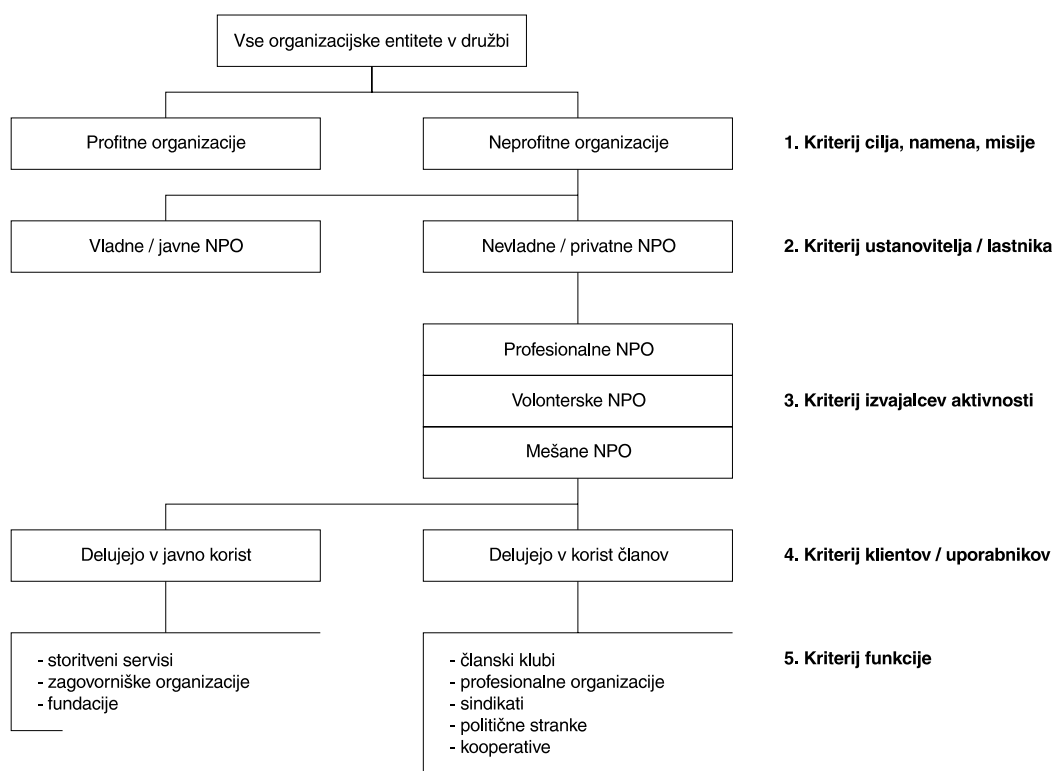
Tako kot ne obstaja soglasje pri poimenovanju organizacijskega kompleksa, ki se nahaja med trgom in državo, ne obstaja tudi ena sama definicija tega kompleksa. L. M. Salamon in H. K. Anheier navajata naslednje tipe definicij:

- a) legalna definicija: definicija, ki je zapisana v zakonih posamezne države;
- b) ekonomska definicija: definicija, ki opredeljuje organizacije glede na vir prihodkov; organizacija je neprofitna, če so glavni vir njenih prihodkov prispevki (več kot polovica) donatorjev, članarina itn.;
- c) funkcionalna definicija: definicija, ki poudarja funkcijo organizacije, ki je v produkciji dobrin in storitev v skupno dobro (javno korist);
- d) strukturalno-operacionalna definicija: definicija, ki poudarja osnovno strukturo in delovanje organizacij; po tej definiciji spadajo med neprofitno-volonterske organizacije tiste, ki:
 - so formalno konstituirane;
 - so nevladne/privatne glede na svoje ustanovitelje;
 - so neprofitno distributivne;
 - so samostojno vodene in upravljane ter
 - vključujejo pomemben del prostovoljnega dela.

Po mnenju obeh avtorjev je strukturalno-operacionalna definicija najbolj uporabna in ekonomična. Zajame vse organizacije, ki imajo določene skupne strukturalne značilnosti ne glede na področje njihovega delovanja in geografsko lokacijo.

Naslednji korak v konceptualnem opredeljevanju je izoblikovanje tipologije neprofitnih organizacij. Tipologija je teoretsko "orodje", ki nam omogoča identificirati vrste oziroma tipe organizacij, ki obstajajo v stvarnosti. Celovito tipologijo vseh organizacijskih entitet v družbi je mogoče izoblikovati na osnovi naslednjih kriterijev:

Prvi in najsplošnejši kriterij je kriterij ciljev, namenov in poslanstva organizacij. Na osnovi tega kriterija je mogoče vse organizacijske entitete v družbi razdeliti na profitne in neprofitne. Profitne organizacije so tiste, ki so prvenstveno namenjene


Shema 1: *Tipologija NPO*

povečevanju dobička njihovih delničarjev, v nasprotju z neprofitnimi organizacijami, ki z opravljanjem javnih storitev in proizvodnjo javnih dobrin služijo javnemu dobru (*bonnum communis, public good*).

Kriterij ustanovitelja (lastnika) nam omogoča nadaljnjo tipizacijo neprofitnih organizacij. Ustanovitelj je tako lahko bodisi vlada/država bodisi so to privatni akterji. Na osnovi tega kriterija je mogoče vse neprofitne organizacije razdeliti na javne/vladne NPO in na nevladne/privatne NPO.

Nadaljnjo tipizacijo nevladnih/privatnih neprofitnih organizacij nam omogoča vprašanje, kdo so izvajalci njihovih dejavnosti. V tej vlogi lahko nastopajo (polno ali delno zaposleni) profesionalci ali pa prostovoljci, tako da vse nevladne NPO lahko razdelimo na čiste profesionalne, na čiste volonterske in na mešane.

Četrti kriterij je kriterij ciljne skupine oziroma klientov (uporabnikov). NPO lahko deluje v korist vseh članov družbe (v javno korist) ali pa v korist članov posebne/posamezne skupine.

Glede na kriterij funkcije lahko med NPO, ki delujejo v korist vseh članov, uvrstimo storitvene servise, zagovorniške

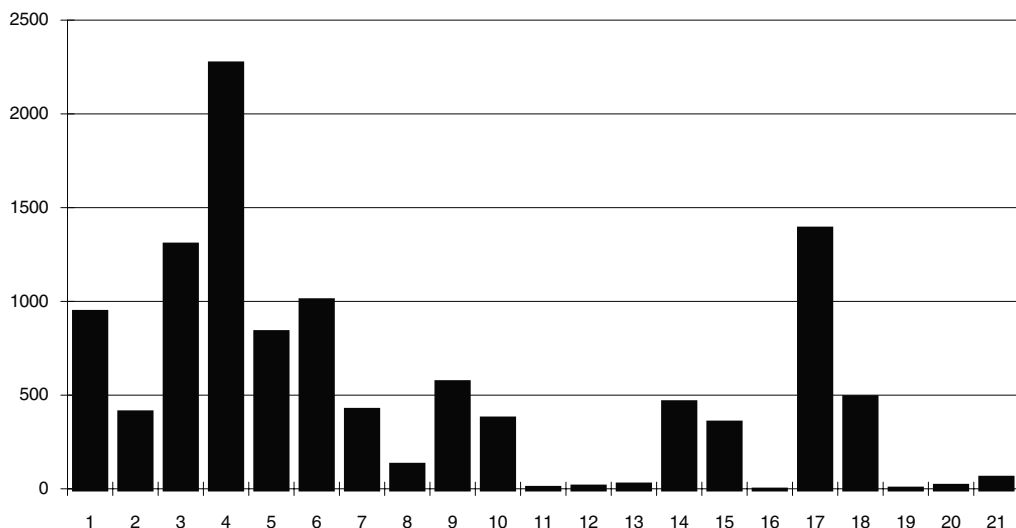
Kultura (večnamenska)	996
Kultura (namenska)	433
Šport (večnamenski)	1363
Šport (namenski)	2406
Sociala (večnamenska)	850
Sociala (namenska)	1115
Razvoj (ekon./soc./pros.)	457
Izobraževanje in raziskovanje	170
Okolje	625
Živali	449
Pravo in odvetništvo	18
Mednarodne organizacije	30
Poslovna	44
Profesionalna	816
Tehnična	404
Fundacije, skladi	7
Gasilska društva	1395
Vojaška	500
Verska	17
Etnična	39
Ostalo	90

Tabela 1: *Prostovoljne organizacije in društva v Sloveniji po področjih (razen občine Jesenice)*

organizacije in fundacije. Med organizacije, ki delujejo v korist članov, pa lahko uvrstimo različne klube, profesionalne in strokovne organizacije, sindikate, politične stranke, kooperative itn.

Na osnovi te tipologije lahko opredelimo vrste/tipe organizacij, ki so predmet naše analize. To so:

1. nevladne/privatne neprofitne organizacije (vladne/javne NPO niso predmet naše analize);
2. volonterske in mešane NPO (čiste profesionalne NPO, ki so v Sloveniji v procesu nastajanja in ki so registrirane kot družbe z omejeno odgovornostjo, niso predmet naše analize);
3. tiste NPO, ki delujejo v javno korist nasproh, kot tudi tiste, ki delujejo v korist posebne družbene skupine (članov);
4. vse vrste NPO glede na funkcije, razen političnih strank in sindikatov.



Graf 1: Prostovoljne organizacije in društva v Sloveniji po področjih
(razen občine Jesenice)

3. ZBIRANJE IN KLASIFICIRANJE PODATKOV O VOLONTERSKO-NEPROFITNIH ORGANIZACIJAH V SLOVENIJI

Pri oblikovanju klasifikacije podatkov¹ smo se naslonili na ICNPO (*The International Classification of Nonprofit Organizations*) klasifikacijsko shemo. Ta je bila izoblikovana v okviru mednarodnega raziskovalnega projekta neprofitnih organizacij, ki ga izvaja Johns Hopkins University. Iz klasifikacije ICNPO smo ohranili področje, na katerem organizacija deluje, dodali pa smo še en kriterij, to je kriterij ciljne skupine, ki ji je delovanje organizacije namenjeno. Ta ciljna skupina je lahko bodisi celotna družba bodisi posamezna družbena skupina.

V naši klasifikacijski shemi smo opredelili naslednja področja:

1. kultura in umetnost
2. šport in rekreacija
3. socialna/zdravstvena varnost in blaginja
4. ekonomski, socialni in prostorski razvoj
5. izobraževanje in raziskovanje
6. okolje in živali
7. pravo in odvetništvo
8. mednarodne organizacije in klubi
9. poslovna, profesionalna in tehnična združenja in klubi
10. fundacije in skladi
11. gasilska društva

¹ Podatke o prostovoljnih organizacijah in društvih v Sloveniji smo zbrali v občinskih in v republiškem registru prostovoljnih organizacij in društev. Vsebujejo podatke o: imenu/nazivu organizacije; njenem sedežu/naslovu; letu registracije. Poseben problem so podatki o letu vpisa v register. Vpisne knjige so namreč po drugi svetovni vojni nekajkrat posodobili in organizacije "preregistrirali". V 21-ih občinskih registrih, v registru mesta Ljubljane in v republiškem registru so zraven letnice "preregistracije" ohranili tudi leto prvotne registracije oziroma leto prve registracije po drugi svetovni vojni. Drugje tega podatka nismo zasledili.

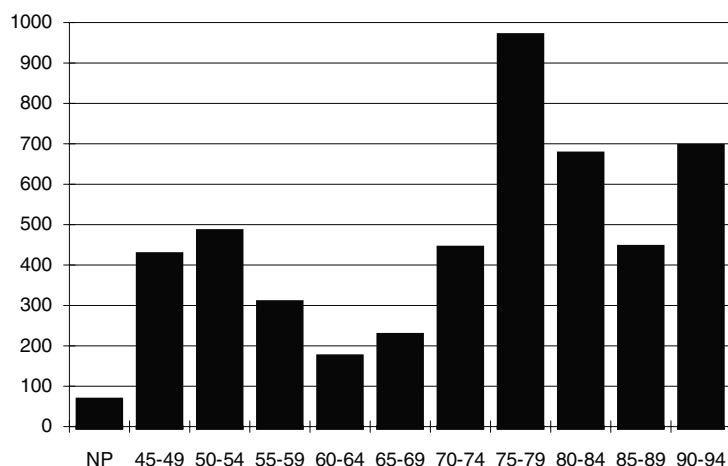
	NP	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85-89	90-94	SKUPAJ
Kultura (večnamenska)	0	0	1	3	0	2	4	3	3	3	28	47
Kultura (namenska)	0	3	0	2	1	1	2	3	4	0	4	20
Šport (večnamenski)	0	5	5	2	1	1	3	9	3	2	24	55
Šport (namenski)	0	4	18	7	2	7	9	25	20	4	36	132
Sociala (večnamenska)	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	7	9
Sociala (namenska)	0	3	2	7	4	5	20	26	10	5	22	104
Razvoj (ekon/soc/pros)	0	2	1	3	0	0	1	3	2	2	17	31
Izobr. in raziskovanje	0	1	2	2	0	0	4	6	1	1	20	37
Okolje	0	1	12	8	1	5	3	8	5	2	6	51
Živali	0	4	5	4	2	4	7	12	7	2	22	69
Pravo in odvetništvo	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	6	8
Med. organizacije	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	11	13
Poslovna	0	0	0	0	0	1	2	1	0	1	11	16
Profesionalna	0	8	35	15	35	28	26	80	49	14	59	349
Tehnična	0	2	0	4	1	0	3	10	6	5	15	46
Fundacije, skladi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	6
Gasilska društva	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	2
Vojaška	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	3	6
Verska	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	10	11
Etnična	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	16	18
Ostalo	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	21	26
SKUPAJ	0	36	83	57	49	55	85	186	112	49	344	1056

Tabela 2: Prostovoljne organizacije in društva po področjih in po času, registrirana na republiški ravni

12. društva, oblikovana na vojaški, verski in etnični osnovi

13. drugo

Drugi kriterij, to je kriterij ciljev/namenov skupine, ki jih želi organizacija skozi svoje delovanje doseči, se nam je zdelo smiselno uporabiti pri organizacijah, ki delujejo na področju kulture in umetnosti, športa in rekreacije ter na področju zagotavljanja socialne in zdravstvene varnosti ter blaginje. Tiste organizacije, ki delujejo v korist vseh članov družbe in poskušajo zadovoljiti njihove različne potrebe in interese, smo imenovali "večnamenske". Tistim, ki delujejo predvsem v korist članov posamezne družbene skupine in poskušajo zadovoljiti njihove specifične potrebe, pa smo rekli "namenske" organizacije. Pri organizacijah, ki delujejo na drugih navedenih



Graf 2: Prostovoljne organizacije in društva
po času registracije

področjih, ta črta ločnica ni tako jasna; je pa seveda mogoče reči, da so ene bolj "večnamenske" (gasilska društva npr.), druge pa bolj namenske. Zbrani podatki kažejo, da je bilo od konca druge svetovne vojne do konca marca 1994 v Sloveniji registriranih 12.224 prostovoljnih organizacij in društev. Od tega je bilo na občinski ravni registriranih 11.168 prostovoljnih organizacij in društev, na republiški pa 1.056.

Največ organizacij in društev je bilo registriranih na področju športa in rekreacije. Na drugem mestu so organizacije in društva, registrirana na področju zagotavljanja socialne/zdravstvene varnosti in blaginje. Na tretjem mestu so organizacije s področja kulture in umetnosti. Na četrtem mestu so gasilska društva, na petem profesionalna, tehnična in poslovna društva in na šestem mestu društva za zaščito okolja in živali itn. (Glej tabelo 2)

Med organizacijami, ki so registrirane na republiški ravni, so absolutno na prvem mestu profesionalne organizacije in združenja (349), na drugem mestu so organizacije s področja športa in rekreacije (187), na tretjem so organizacije za zaščito okolja in živali (120), na četrtem mestu so organizacije za zagotavljanje socialne/zdravstvene varnosti (113), na petem mestu pa so organizacije s področja kulture in umetnosti (67). Gasilskih društev na republiški ravni ni, razen zveze gasilskih organizacij. Je pa na republiški ravni registriranih kar nekaj izobraževalnih (37), razvojnih (31), etičnih (18), mednarodnih (13) in verskih (11) organizacij, ter organizacij s področja prava in odvetništva (8). Na republiški ravni je registriranih tudi 6 fundacij, medtem ko je na občinski ravni registrirana le ena.

4. ZNAČILNOSTI NEPROFITNO-VOLONTERSKIH ORGANIZACIJ V SLOVENIJI

Za slovenske neprofitno-volonterske organizacije je značilno, da je bila dinamika njihovega ustanavljanja/registriranja ves čas po drugi svetovni vojni kontinuirana in relativno velika. Na račun preregistriranja nekaterih organizacij izpred vojne je bila velika ob koncu 40-ih in v začetku 50-ih let. Nekoliko je upadla v 60-ih letih. Po sprejetju zakona o društvih v drugi polovici sedemdesetih let je močno narastlo ustanavljanje prostovoljnih organizacij in društev.

V čem je bistvena razlika med organizacijami, ustanovljenimi pred letom 1974 (sprejet zakon o društvih), in po njem?

Razlika je v načinu ustanavljanja organizacij in v stopnji njihove avtonomije:

- V prvem obdobju so se prostovoljne organizacije ustanovljale “od zgoraj navzdol” v skladu z državnimi – ali lokalnimi – partijskimi pobudami in direktivami. Bile so paradržavne entitete, katerih vodstva so bila postavljena, financirana in kontrolirana od državnih in partijskih struktur (Svetlik, 1992, str. 208). To je veljalo tako za kulturno-prosvetna društva, za športna društva, za RK, za lovske družine in do neke mere celo za gasilska društva. Potrebno pa je opozoriti na to, da je to veljalo predvsem za krovne organizacije na republiški in občinskih oziroma regionalnih ravneh. Te so imele

zaposlene in plačane profesionalce. Kljub temu pa so bile to na ravni izvajanja aktivnosti vseeno povsem volonterske organizacije.

- V drugem obdobju so se prostovoljne organizacije ustanovljale “od spodaj navzgor”, v skladu z iniciativami in interesi državljanov. Nastajale so namenske organizacije na lokalnih ravneh, ki so poskušale postopoma izoblikovati tudi svoja krovna telesa na občinskih in na državni ravni. Preko teh so komunicirale z državo pri iskanju finančne podpore za svoje delovanje kot tudi pri izvajanju pritiska ob oblikovanju določenih, za področje njihovega delovanja pomembnih sistemskih odločitev.

Iz tabele 2 je razvidno, da se je tudi na republiški ravni dokaj intenziven proces ustanavljanja prostovoljnih organizacij in društev pričel v 50-ih letih. Ustanovljenih je bilo 50 profesionalnih organizacij; sledilo je ustanavljanje organizacij na športnem (namenske) in ekološkem področju.

Tretji sektor naj bi predstavljal alternativo pomanjkljivostim, povezanim z maksimizacijo profita na eni strani ter racionalizacijo in birokratizacijo na drugi strani, pri čemer naj bi kombiniral fleksibilnost in učinkovitost trga ter pravičnost in predvidljivost javnega sektorja.

V 60-ih letih je mogoče zaslediti omembe vredno dinamiko le na področju ustanavljanja profesionalnih organizacij. Se je pa proces ustanavljanja novih organizacij močno intenziviral v 70-ih letih, predvsem v drugi polovici 70-ih let. Profesionalnim organizacijam sledi ustanavljanje socialnih (humanitarnih) namenskih organizacij, potem športnih namenskih organizacij, organizacij za varstvo živali in tehničnih društev.

V 80-ih letih je intenziteta ustanavljanja novih organizacij na republiški ravni upadla. Proces se nadaljuje le na področju profesionalnih organizacij, sociale in športa. Se pa ta dinamika močno poveča v začetku 90-ih let. Ustanavljajo se večnamenske organizacije s področja kulture in športa. Močno poraste število novih organizacij s področja izobraževanja in raziskovanja. V tem času nastanejo praktično vse organizacije s področja prava in odvetništva, poslovne in mednarodne organizacije. Vse fundacije, vse verske organizacije in številne etnične organizacije (upoštevati je treba, da so etnične organizacije obeh največjih narodnostnih manjšin, madžarske in italijanske, registrirane v občinah, kjer ti manjšini živita) so prav tako registrirane v 90-ih letih.

To izrazito dinamiko registriranja novih organizacij na državni ravni v začetku 90-ih let lahko "pripišemo" tranzicijskemu procesu iz socializma v postsocializem. Pri tem je potrebno upoštevati različne dejavnike:

- odstranjene so bile nekatere formalne ovire za registriranje npr. verskih organizacij,
- spremenili so se ne le ekonomski, temveč tudi številni drugi pogoji, iz katerih je izšla potreba po novih, npr. etničnih organizacijah,
- močni so vplivi od zunaj in težnja po posnemanju tujih izkušenj, npr. pri ustanavljanju mednarodnih organizacij.

Kot drugo značilnost slovenskih neprofitno-volonterskih organizacij lahko navedemo njihov "članski" značaj. Določilo leta 1974 sprejetega in še vedno veljavnega zakona o društvih pravi, da državljani ustanovijo društva zato, da zadovoljijo določene svoje potrebe in interese. To seveda ne pomeni, da delujejo zgolj v korist članov, da so torej *members servicing organisations*, kar do neke mere velja npr. za športne klube ali za profesionalna društva. Nikakor pa to ne velja npr. za namenske socialne organizacije (društvo paraplegikov, društvo za pomoč duševno prizadetim otrokom) ali za gasilska društva ali za lovske družine, ki so tipične članske organizacije. Zato se nam zdi potrebno vpeljati razlikovanje med članskim karakterjem organizacije in ciljno skupino oziroma skupino uporabnikov, ki ji je delovanje organizacije namenjeno. Članska organi-

***Distribucija dobrin in storitev
neprofitno-volonterskih organizacij
lahko vodi v segmentacijo in
diferenciacijo uporabnikov ter njihovo
ločevanje po kulturnih, ideoloških,
socialnih, rasnih ipd. karakteristikah.***

Za slovenske neprofitno-volonterske organizacije je značilno, da je bila dinamika njihovega ustanavljanja/registiranja ves čas po drugi svetovni vojni kontinuirana in relativno velika.

² Ti viri so: članarine; donacije posameznikov in pravnih (domačih in tujih) oseb; lastna ekonomska dejavnost organizacije; finančna podpora države organizaciji kot taki in/ali določenemu projektu, ki ga izvaja (viri: državni proračun); sredstva različnih skladov; sredstva nacionalne loterije.

Podobne zakone, kot je slovenski zakon o društvih iz leta 1974, so v drugih socialističnih državah (Madžarska, Poljska) sprejeli ob koncu 80-ih let, torej že v sklopu tranzicijskega procesa iz socializma v postsocializem. Slovenija ima tukaj petnajstletno prednost, ki sicer ne more biti vir samozadovoljstva, je pa lahko branik pred ihtavim posnemanjem tujih obrazcev in izkušenj.

zacija lahko sicer deluje pretežno v korist svojih članov (npr. športni klub), lahko pa deluje pretežno v korist določene družbene skupine (namenska organizacija) ali celo v korist vseh članov družbe (večnamenska organizacija).

Kot tretjo značilnost slovenskih neprofitno-volonterskih organizacij lahko

navedemo dvojni princip njihove organiziranosti. Organizirane so lahko na majhnih lokalnih ravneh (raven vasi, raven krajevne skupnosti, raven občine) in povezane v zveze na občinskih, regijskih ali na državni ravni. Te krovne organizacije imajo praviloma zaposlenega vsaj enega profesionalca. Njihova naloga je, da reprezentirajo svoje članice v odnosu do vlade na eni strani, na drugi strani pa, da jih servisirajo v informacijskem in izobraževalnem, pa tudi v finančnem smislu. Osnovne organizacije so praviloma čiste volonterske organizacije, tako v smislu izvajanja aktivnosti kot tudi v smislu upravljanja organizacije. Upravni odbori so sestavljeni iz prostovoljcev, in to tako članov organizacije kot tudi uporabnikov in celo predstavnikov lokalnih oblasti.

Neprofitno-volonterske organizacije pa so lahko organizirane tudi na nacionalni ravni in nimajo svojih osnovnih organizacijskih enot na nižjih, regionalnih ali lokalnih ravneh. Tudi te organizacije so lahko povsem volonterske, tako na ravni izvajanja aktivnosti kot tudi na ravni upravljanja (takšnih je večina profesionalnih organizacij), lahko so pa mešane organizacije z zaposlenimi profesionalci, ki upravljajo organizacijo, in volonterji kot izvajalci aktivnosti organizacije (nekaterne novejšje organizacije na socialnem področju).

Kot zadnjo skupno značilnost neprofitno-volonterskih organizacij v Sloveniji lahko navedemo pluralnost njihovih virov finansiranja.² Pluralnost finančnih virov je nujen pogoj za avtonomijo organizacij. Ni pa to tudi zadosten pogoj. Zato si velja ob koncu zastaviti še vprašanje o karakterju odnosa med državo/vlado in neprofitno-volonterskimi organizacijami v Sloveniji.

Vsekakor pa je potrebno poudariti, da je bila dinamika ustanavljanja novih organizacij v Sloveniji najbolj intenzivna v drugi polovici 70-ih let. Podobne zakone, kot je slovenski zakon o društvih iz leta 1974, so v drugih socialističnih državah (Madžarska, Poljska) sprejeli ob koncu 80-ih let, torej že v sklopu tranzicijskega procesa iz socializma v postsocializem. Slovenija ima tukaj

petnajstletno prednost, ki sicer ne more biti vir samozadovoljstva, je pa lahko branik pred ihtavim posnemanjem tujih obrazcev in izkušenj.

5. SEDANJI IN ŽELENI ODNOSI MED VLADO IN NEPROFITNO-VOLONTERSKIMI ORGANIZACIJAMI V SLOVENIJI

Pri iskanju odgovora na postavljeno vprašanje se velja nasloniti na tipologijo odnosov med vlado/državo in neprofitno-volonterskimi organizacijami, izoblikovano na osnovi naslednjih dimenzij:

- bližine in oddaljenosti med vlado in prostovoljnimi organizacijami (v smislu komunikacij in kontaktov) ter
- odvisnosti in neodvisnosti med njimi (v smislu finansiranja in kontrole – Kuhnle in Selle, 1992, str. 30).

Na osnovi preproste 2x2 matrike je mogoče identificirati štiri idealne tipe odnosov med vlado in volonterskimi organizacijami.

	Bližina	Oddaljenost
Odvisnost	Integrirana odvisnost	Ločena odvisnost
Neodvisnost	Integrirana avtonomija	Ločena avtonomija

Na osnovi dosedaj zapisanih ugotovitev o prostovoljnih organizacijah in društvih v Sloveniji bi lahko odnos med njimi in državo opredelili kot odnos "ločene odvisnosti". Definiramo ga lahko kot:

- visoko stopnjo kontrole, ki jo izvaja država nad prostovoljnimi organizacijami in društvi,
- srednjo stopnjo finansiranja dejavnosti društev z državne strani in kot
- nizko stopnjo komunikacij in kontaktov med državo/vlado in prostovoljnimi organizacijami. Ta nizka stopnja komunikacij in kontaktov pomeni predvsem to, da vlada ne "računa" resno s temi organizacijami pri zadovoljevanju potreb ljudi oziroma pri zagotavljanju blaginje za državljane.

Če je to tip odnosov med vlado/državo in prostovoljnimi organizacijami v Sloveniji, se zastavlja vprašanje o možnem in želenem odnosu v prihodnosti. Po našem mnenju je to odnos "integrirane odvisnosti". Definiramo ga:

- kot nizko stopnjo kontrole,
- kot srednjo stopnjo finansiranja neprofitno-volonterskih organizacij z državne strani in
- kot visoko stopnjo komunikacij in kontaktov med vlado in neprofitno-volonterskimi organizacijami.

To bi pomenilo, da vlada "računa" na neprofitno-volonterske organizacije tudi kot na izvajalce javne službe oziroma določenih delov, ki jih javni zavodi ne morejo izvajati ali jih ne izvajajo dovolj kakovostno. Na takšni osnovi bi se neprofitno-volonterski sektor lahko okrepil (v smislu boljše organiziranosti in večje profesionalizacije) ter sprožil (zaradi konkurence) proces preoblikovanja javnega sektorja. Sinergetski učinki obeh sprememb bi prinesli novo kakovost v slovenski sistem blaginje.

Zinka Kolarič (1951), dr. sociologije, zaposlena na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani, docentka za področje socialne politike.

REFERENCE

- ANHEINER, H. K., SIEBEL, W. (1990): *The Third Sector –Comparative Studies of Nonprofit Organizations*, De Gruyter Publications, Berlin/New York.
- ESPING-ANDERSEN, G. (1990): *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Princeton University Press.
- KOLARIČ, Z., SVETLIK I. (1987): "Jugoslovanski sistem blaginje v pogojih ekonomske krize", *IB revija za planiranje*, let. 21, št. 8-9, Ljubljana.
- KUHLE, S., SELLE, P., (1992): *Government and Voluntary Organizations*, Avebury.
- SALAMON, L. M., ANHEIR, H. K. (1992): "In Search of the Nonprofit Sector - The Problem of Classification", *Voluntas*, Let. 3., št. 3.
- SALAMON, L. M. (1993): *The Global Associational Revolution - The Rise of the Third Sector on the World Scene*, The John Hopkins University (w. p.).
- RUS, V. (1991): *Deinstitucionalizacija in privatizacija družbenih dejavnosti*. Raziskovalno poročilo, Ljubljana.
- SVETLIK, I., (1992): "The voluntary Sector in a Post-Communist Country: The Case of Slovenia", in Kuhnle, S., Selle, P. (ur.): *Government and Voluntary Organisations*, Avebury.
- VAN TILL, J. (1988): *The Shifting Boundaries of the Independent Sector*, Independent Sector Research forum "Looking forward to the Year 2000 - Public Policy and Philanthropy", San Francisco.